

ემზარ მაკარაძე

**პოლიტიკური დევნის საკითხები თანამედროვე თურქეთში
აბსტრაქტი**

თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტი რეჯეფ თაიფ ერდოღანი 2016 წლის 15 ივლისს თურქეთში არშემდგარ სახელმწიფო გადატრიალებაში ცნობილ თურქ თეოლოგს - ფეთულაჰ გიულენსა - და მის მომხრეებს ადანაშაულებს.

სწორედ ეს გახდა ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი თანამედროვე თურქეთში ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევისა და მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის პოლიტიკური დევნის.

2016 წლის აგვისტოში, გადატრიალების მცდელობიდან ერთ თვეში, თურქეთიდან თავშესაფრის მოთხოვნათა რიცხვი ევროკავშირში 45%-ით გაიზარდა. მოთხოვნების კუთხით, პირველ სამეულში მოხდა: გერმანია, საფრანგეთი და შვეიცარია. 2017 წელს ევროკავშირს თავშესაფრის მოთხოვნით თურქეთის 14, 640-მა მოქალაქემ მიმართა.

თურქეთში პოლიტიკური დევნის ობიექტად იქცა საზოგადოების გარკვეული ნაწილი, რომლებიც თურქეთის ხელისუფლების მიერ იყვნენ შევიწროებულნი და ცდილობდნენ დაეტოვებინათ სამშობლო, ლეგალურად თუ არალეგალურად თავი შეეფარებინათ მეზობელი სახელმწიფოებისთვის, რათა შემდეგ უმოკლესი გზით მოხვედრილიყვნენ ევროპასა და დანარჩენ მსოფლიოში.

ადამიანის უფლებების დარღვევისა და პოლიტიკური დევნის ობიექტად ქცეული თურქეთი, როგორც ჩანს, დიდი ხნით დაიხურავს ევროკავშირში შესასვლელ კარს, ხოლო საზოგადოების ის ნაწილი, რომლებიც პოლიტიკური დევნის ობიექტი გახდა, სერიოზული დანაკლისი იქნება თურქეთისათვის. ეს იმ სამირკველს აცლის საყრდენს, რაზეც დგას თურქეთის ევროპული პერსპექტივა. იმედს გამოვთქვამთ, რომ თურქეთი ევროპის სახე-

ლმწიფოების გვერდით დაიკავეს სათანადო ადგილს ცივილიზებულ სამყაროში.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტიკური დევნა; თანამედროვე თურქეთი; რეჯეფ თაიფ ერდოღანი; სახელმწიფო გადატრიალება.

შინაარსი

2016 წლის 15 ივლისის არშემდგარი სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ რესპუბლიკურ თურქეთში დაიწყო მძიმე და რთული პერიოდი. ხელისუფლებამ ქვეყანაში გამოაცხადა საგანგებო მდგომარეობა, რომელიც დღემდე მოქმედებს. თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტი, რეჯეფ თაიფ ერდოღანი, გადატრიალებაში ცნობილ თურქ თეოლოგს - ფეთულაჰ გიულენს და მის მომხრეებს ადანაშაულებს.

სწორედ ეს გახდა ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი თანამედროვე თურქეთში ადამიანის უფლებების დარღვევისა და მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის პოლიტიკური დევნისა და მასობრივი დაპატიმრებებისა. საგანგებო მდგომარეობის ფარგლებში ქვეყანა იმართება სპეციალური დეკრეტებით, რომელთაც კანონის ძალა აქვს. აღნიშნული დეკრეტების შესაბამისად, სახელმწიფომ, ეჭვის საფუძველზე, დახურა სხვადასხვა მედიასაშუალება (ტელევიზიები, ჟურნალ-გაზეთები და რადიოები), კომერციული ორგანიზაციები, მოხდა ქონების კონფისკაცია, სამსახურიდან გაათავისუფლეს ათიათასობით სახელმწიფო მოსამსახურე. მოსალოდნელია, რომ ე.წ. „წმენდები“ მომავალშიც გაგრძელდება.

პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა რევოლუციის მცდელობის შემდეგ სიტყვა დადო, რომ თავისი მტრების ლიკვიდაციას მოახდენდა ქვეყანაში. ამ დაპირების შემდეგ მის მიერ წარმოებული პოლიტიკური დევნა და რეპრესიები თურქეთის საზღვრებსაც გასცდა.

სახელმწიფო გადატრიალების წარუმატებელი მცდელობის მთავარ ორგანიზატორად მიჩნეულ და ამერიკაში მცხოვრებ იმამთან კავშირის საბაზით 79 974 ათასზე მეტ მოქალაქეს თავისუფლების აღკვეთა შეეფარდა. პარალელურად მიმდინარეობს გიუ-

ლენის ავტორიტეტის შეზღავნების მცდელობა, რასაც მთავრობის წევრები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ და რამაც გლობალური მასშტაბები შეიძინა კიდევ. თურქეთი ტერორისტული ორგანიზაციის წევრობაში ადანაშაულებს იმ პირებსაც კი, რომლებსაც განსხვავებული პოზიცია გააჩნია ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებთან დაკავშირებით.

სამხედრო გადატრიალების მცდელობის შემდეგ ფ. გიულენტან კავშირში ბრალდებული ათასობით თურქეთის მოქალაქე საზღვარგარეთ გაიქცა. ფ. გიულენტან და „ჰიზმეთს“ (რაც მსახურებას ნიშნავს), რომელსაც მილიონობით მიმდევარი ჰყავს, თურქეთსა და საზღვარგარეთის ბევრ ქვეყანაში, მათ არ აქვთ პოლიტიკური ამბიციები და არც ისეთი შეხედულებები, რომლებიც საფრთხეს შეუქმნის საყოველთაოდ აღიარებულ ღირებულებებს. იმ პირობებში, როდესაც ისლამური სახელმწიფოების უმრავლესობაში მძვინვარებს ტერორიზმი და რადიკალიზმი, რომელსაც მრავალი ადამიანის სიცოცხლე ეწირება, „ჰიზმეთის“ მოძრაობა ცდილობს აღზარდოს თაობები, რომელთათვისაც უმთავრესი იქნება განათლება და დიალოგი, როგორც ცხოვრების ძირითადი პრინციპები (მაკარაძე,2019:233).

მეორეს მხრივ, მოძრაობის მხარდამჭერებს მიაჩნიათ, რომ ისინი არიან ღია საზოგადოება, რომელიც იცავს ლიბერალური ისლამის იდეოლოგიას. მათი სკოლები და კოლეჯები ბევრ ქვეყანაში წარმატებულად საქმიანობს. მიუხედავად ამისა, მათ ორგანიზაციას მაინც ფრთხილად ეპყრობიან. თურქეთი ცდილობს, რომ, ერთი მხრივ, დაარწმუნოს მხარეები, რათა დახურონ სკოლები და ეჭვმიტანილები გადასცენ თურქეთს, მეორეს მხრივ კი, გაართულოს მოძრაობა „ჰიზმეთთან“ დაკავშირებული პირების ცხოვრება უცხოეთში და ამისათვის ყველანაირ ბერკეტს იყენებს (მაკარაძე,2016:123).

2016 წლის 15 ივნისიდან თურქეთში სახელმწიფოს მიერ დაკავებული იქნა 140 452 ადამიანი, ხოლო ოფიციალურად დაპატიმრებული-79 974, რომელთა შორისაც არიან: განათლების სამინისტროს, პოლიციის, სამხედრო ძალების, ჯანმრთელობის, იუსტიციის, შინაგან საქმეთა სამინისტროს პერსონალი, პროკურ-

ორები, რელიგიის საქმეთა სამმართველოს, შემოსავლების სამსახურის, სოფლის მეურნეობის სამინისტროს თანამშრომლები.

გარდა ამისა, სამხედრო სკოლებიდან გარიცხეს 16 409 კადეტი. ლიცენზია შეუჩერეს კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მომუშავე 21 000 მასწავლებელს, 107 000-მდე საჯარო მოხელე გაათავისუფლეს სამსახურიდან (netgazeti.ge/293713/20.07.2018). დაიხურა 189 მედია საშუალება, ხოლო დაპატიმრებული იქნა 319 ჟურნალისტი. მაუწყებლობა შეწყვიტა არაერთმა ცნობილმა ტელევიზიამ, რადიომ და გამომცემლობამ, დაიხურა 3 003 უნივერსიტეტი, სკოლა, საერთო საცხოვრებელი და ა.შ.

განათლების სისტემაში ჩატარებული „წმენდის“ შემდეგ, თურქეთის უნივერსიტეტებში კვლევითი საქმიანობა 28%-ით შემცირდა.

2016 წლის აგვისტოში, გადატრიალების მცდელობიდან ერთ თვეში, თავშესაფრის მოთხოვნათა რიცხვი EU-ში 45%-ით გაიზარდა. ამ მხრივ, პირველ სამეულში მოხდა: გერმანია, საფრანგეთი და შვეიცარია.

2017 წელს ევროკავშირის თავშესაფრის მოთხოვნით თურქეთის 14, 640-მა მოქალაქემ მიმართა (netgazeti.293713/20.07.2018).

თურქეთში პოლიტიკური დევნის ობიექტად იქცა მოსახლეობის დიდი ნაწილი. ამ საკითხთან დაკავშირებით შეიძლება მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი, რომელიც ეხება თურქეთის მოქალაქეებს, რომლებიც სხვადასხვა სფეროში მოღვაწეობდნენ და თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტის, რეჯეფ თაიფ ერდოღანის, მთავრობის მხრიდან პოლიტიკური დევნის ობიექტი გახდნენ.

პოლიტიკური შევიწროებისა და დევნის ერთ-ერთი ნათელი მაგალითია, ერთი რიგითი მასწავლებლის, თურქეთის მოქალაქე მუსტაფა ემრე ჩაბუქის მოღვაწეობაც, რომელიც 2002-2018 წლებში საქართველოში ეწეოდა საგანმანათლებლო საქმიანობას. იყო ბათუმის შაჰინის სკოლა-ლიცეუმის მასწავლებელი, „ჩაღლარის“ სასწავლო დაწესებულებების სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე. 2017 წლის 24 მაისს, სამართალდამცავმა ორგანოებმა მუსტაფა ემრე ჩაბუქი, ფეთულაჰ გიულენის ორგა-

ნიზაციასთან კავშირის ბრალდების გამო, თურქეთის მთავრობის მოთხოვნით დააკავეს და მას საექსტრადიციო პატიმრობა შეუფარდეს. თურქეთის ხელისუფლება მის გადაცემას მოითხოვდა, რათა გაესამართლებინათ თურქული კანონმდებლობით. დღეს მუსტაფა ემრე ჭაბუკი, ოჯახთან ერთად იმყოფება ევროპაში, კერძოდ, შვეიცარიაში.

თურქეთის ხელისუფლების მხრიდან, პოლიტიკური დევნის ობიექტი გახდა შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტის რექტორი (2009-2014 წწ.), პროფესორი, ილიას ჩილოღლუ, რომელმაც თურქულ-ქართულ საგანმანათლებლო საქმიანობაში განსაკუთრებულ როლი შეასრულა. 2019 წელს ილიას ჩილოღლუ იძულებული გახდა ოჯახთან ერთად ევროპაში, კერძოდ, შვეიცარიაში წასულიყო.

არშემდგარი სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ, თურქეთის ხელისუფლების ზეწოლის შემდეგ, სტამბოლში, ფათიჰის უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი შერიფ ალი თექალანი იძულებული გახდა დაეტოვებინა სამშობლო და ამერიკის შეერთებულ შტატებში წასულიყო.

პროფესორ შერიფ ალი თექალანს დღეს, ტეხასის უნივერსიტეტში რექტორის თანამდებობა უკავია.

თურქეთში, ბოლაზიჩის უნივერსიტეტის პროფესორი იბრაჰიმ ოზთურქი, რომელიც დღეს ამერიკაში ეწევა სამეცნიერო საქმიანობას. ერთ დროს იყო პრეზიდენტ რ. თ. ერდოღანის მრჩეველი ეკონომიკის სფეროში.

თურქეთის ხელისუფლებამ პოლიტიკური დევნა განახორციელა მსხვილ ბიზნესმენებზეც. ბიზნესმენი აქინ იფექი გახლდათ თურქეთში ოქროს საბადოების „კოზა ჰოლდინგის“ მენეჯერს. შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, ის იძულებული გახდა დაეტოვებინა სამშობლო და ინგლისში გადასულიყო. თურქეთის მთავრობამ მას მთელი ქონება არაკანონიერად ჩამოართვა.

თურქეთში მილიონიანი ტირაჟის მქონე გაზეთ „ზამანის“ გენერალური დირექტორი ექრემ დუმანლი გახდა ასევე პოლი-

ტიკური დევნის ობიექტი და იძულებული შეიქმნა დაეტოვებინა ქვეყანა და ევროპაში გადასულიყო.

პოლიტიკური დევნის ობიექტი გახდა ასევე ცნობილი სპორტსმენი, გალათასარაისა და თურქეთის ეროვნული ნაკრების ფეხბურთელი, ჰაქან შუქური, რომელიც თურქეთის დიდი ეროვნული კრების (პარლამენტი) წევრი იყო. ის ამჟამად ამერიკის შეერთებულ შტატებში მოღვაწეობს. რ. თ. ერდოღანის რეჟიმმა, მთელი მისი ქონება სახელმწიფო ხაზინას დაუქვემდებარა.

სახელმწიფოს მხრიდან პოლიტიკური დევნის მსხვერპლი გახდა თურქული წარმოშობის გერმანელი მწერალი დოჩან ახანლი, რომელიც თურქეთის ხელისუფლების მიერ გავრცელებული დაპატიმრების ორდერის საფუძველზე ესპანეთში იქნა დაკავებული. ის მადრიდის სასამართლომ საპატიმროდან გაათავისუფლა.

დოჩან ახანლიმ, თურქეთის საპატიმროებში ყოფნის შემდეგ დატოვა ქვეყანა და გერმანიაში მოიპოვა პოლიტიკური თავშესაფარი. ესპანეთში დაკავების შემდეგ გერმანიამ მოუწოდა მათ, არ გადაეცა თურქეთისთვის ახანლი, რომელიც თურქეთში ადამიანის უფლებების შესახებ კრიტიკულ სტატიებს წერდა. მწერალთა გაერთიანება „პენი“ თვლის, რომ ახანლის დევნა თურქეთში პოლიტიკურადაა მოტივირებული, რადგან ის მუშაობს ოსმალეთის იმპერიაში პირველი მსოფლიო ომის დროს სომეხთა მასობრივი მსხვერპლის, გენოციდის საკითხებზე, რასაც თურქეთის ხელისუფლება არ ეთანხმება (**radiotavisu pleba.ge./20.08.2017**).

2016 წელს თურქეთში არშემდგარი სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ თურქეთის ხელისუფლების მიერ შევიწროებულ ადამიანები ცდილობენ დატოვონ სამშობლო და ლეგალურად თუ არალეგალურად შეაფარონ თავი მეზობელ სახელმწიფოებს, რათა შემდეგ უმოკლესი გზით მოხვდნენ ევროპაში. ამ საკითხთან დაკავშირებით მოვიყვანთ ერთ მაგალითს, თურქეთის მოქალაქე ჯევერიე ოკუიუჯუ ყალბი პასპორტით სომხეთის საზღვრის გადაკვეთისას დააკავეს. სომეხი უფლებადამცველების თქმით, იგი სამშობლოში პოლიტიკურ დევნას გამოექცა, თუმცა სომ-

ხეთის ხელისუფლება თურქეთისთვის მის გადაცემას აპირებდა. თურქეთში დაბრუნება კი მისი თავისუფლებისა და ხელშეუხებლობისთვის საფრთხეს წარმოადგენდა, რადგანაც სამშობლოში მისი დაპატიმრების გადაწყვეტილება არის გამოტანილი, დაბრუნებისას ის პატიმრობაში აღმოჩნდება და, შესაძლოა, აწამონ კიდევ (jam-news.net/ge.25.07.2018).

ანკარამ დღემდე არაერთი მოქალაქის პასპორტი გააუქმა. მათ შორის აღსანიშნავია ამერიკაში NBA-ს კალათბურთელი ენეს კანთერის სამოგზაურო დოკუმენტაციის გაუქმების შედეგად რუმინეთის აეროპორტში დაკავება.

კანთერი ღიად უჭერს მხარს ფეთქულაჰ გიულენს. თურქეთის მთავრობა ივნისში 130 ექვმიტანილს დაემუქრა მოქალაქეობის ჩამორთმევითა და უკან არდაბრუნების შემთხვევაში უსამშობლოდ დატოვებით.

ევროპაში არაერთი მასმედიის ორგანოს ინფორმაციით თურქეთის საელჩოებში მისულ მოქალაქეებს ართმევდნენ პასპორტებს. თურქეთის მთავრობა ექვმიტანილი „გიულენისტების“ დეპორტირებას დღემდე იურიდიული გზებით ცდილობს. დღემდე არც ამერიკის და არც ევროპის მხრიდან არ მომხდარა ექვმიტანილი პირების გადაცემა თურქეთისთვის (politico.eu/).

თურქეთში განსხვავებული პოლიტიკური შეხედულებების გამო თავისუფლებაღკვეთილ ადამიანებს საპატიმროებში არაადამიანურად ეპყრობიან: შეაურაცხყოფას აყენებენ, სცემენ, აწამებენ, წამუსს ხდიან, უგზოუკვლოდ იკარგებიან და ამიტომ ასეთ სიტუაციაში თურქეთის მოქალაქეები, რომლებიც პოლიტიკურ თავშესაფარს ითხოვენ, ანკარას არ უნდა გადასცენ.

დასკვნა

2016 წლიდან თურქეთის პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის მთავრობამ ყველა განსხვავებული აზრის მქონე თურქეთის მოქალაქე „დამნაშავე რეჟიმად“ გამოაცხადა. ასეთი პოზიციის დაფიქსირება კი აუფასურებს ყველა იმ მიღწევას, რაც ხელისუფლებამ განახორციელა 2002 წლიდან დღემდე. სწორედ ამ

პერიოდში, თურქეთი, სწრაფად განვითარებად ქვეყნად ჩამოყალიბდა, რაც თურქი ხალხის მონაპოვარია და მათი ელიტარული ნაწილის „დამნაშავე რეჟიმად“ გამოცხადება კი, დიდი ზიანის მომტანი იქნება თურქეთისთვის.

თურქეთში მიმდინარე პოლიტიკური დევნა მართლმსაჯულების ისედაც მყიფე სისტემისთვის „ხელში ცხელი კარტოფილის შეჩეჩებას“ ჰგავს. დავანებოთ თავი რ.თ.ერდოღანის მთავრობის მხრიდან სასამართლოზე ზეწოლას. ესეც რომ არ იყოს, რა გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს მოსამართლემ ასეთ მგრძობიარე საქმეებზე, როცა საზოგადოების დიდ ნაწილს არაობიექტურობის და მიკერძოებულობის განცდა რჩება. ასე, თურქეთში დამოუკიდებელი სასამართლოს ჩანასახიც კი ისპობა. თანამედრვე თურქეთში განსხვავებულ შეხედულებებზე პოლიტიკური დევნა არახალი თემაა. დემოკრატიული ფასეულობა და ღირებულება ჩიხშია შესული და მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა, ვინც ვერ შეეგუა აღნიშნულ ვითარებას, უცხოეთს შეაფარა თავი, ხოლო ის ნაწილი, რომლებმაც სამშობლო არ დატოვეს გაჩუმებულია და ელოდება ცვლილებას. ეს კი ქვეყნის დემოკრატიული და პოლიტიკური განვითარებისთვის ერთ-ერთი ხელის შემშლელი ფაქტორია.

თურქეთი ნატოს წევრი და ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ევროკავშირის სტრატეგიული პარტნიორი სახელმწიფოა, რომლებიც შემფოთებული არიან თურქეთში მიმდინარე პოლიტიკური მოვლენების გამო.

ადამიანის უფლებების დარღვევისა და პოლიტიკური დევნის ობიექტად ქცეული თურქეთი, დიდი ხნით დაიხურავს ევროკავშირში შესასვლელ კარს, ხოლო საზოგადოების ის ნაღები ნაწილი, რომლებიც პოლიტიკური დევნის ობიექტი გახდა დიდი დანაკლისი იქნება თურქეთისათვის. იმ საძირკველს აცლის საყრდენს, რაზეც დგას თურქეთის ევროპული პერსპექტივა. მჯერა, რომ დადგება დრო, როდესაც ევროპის სახელმწიფოების გვერდით თურქეთი დაიკავებს სათანადო ადგილს ცივილიზირებულ სამყაროში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Mak'aradze, E. (2019). *Turketis Ist'oria 1918-2018 Ts'lebshi (Salektio chanats'erebi)*. Tbilisi: Gamomtsemloba „Universali“. (მაკარაძე, ე. (2019). *თურქეთის ისტორია 1918-2018 წლებში (სალექციო ჩანაწერები)*. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“).
2. Mak'aradze, E. (2016). *Turketis Sashinao Polit'ik'a 2000-2015 Ts'lebshi*. Tbilisi: Gamomtsemloba „Universali“. (მაკარაძე, ე. (2016). *თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 2000-2015 წლებში*. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“).
3. Devna Ritskhvebshi – Turketis ori Ts'eli Gadat'rialebis Mtsdel-obashi. (2018). (დევნა რიცხვებში - თურქეთის ორი წელი გადატრიალების მცდელობიდან. (2018). <https://netgazeti.ge/news/293713/>);
4. Turketis Mier Dzebnili Germaneli Avt'ori Esp'aretis Sasamartlom P'irobit Gaatavisuflya. (2017). (თურქეთის მიერ ძეზნილი გერმანელი ავტორი ესპანეთის სასამართლომ პირობით გაათავისუფლა. (2017). <https://www.radiot.avisupleba.ge/a/28686878.html>);
5. Turketis Mokalake Kurti Disident'i Tavshesafars Somkhetshi Itkhovs, Magram Khelisufleba Uarzea. (2018). (თურქეთის მოქალაქე ქურთი დისიდენტი თავშესაფარს სომხეთში ითხოვს, მაგრამ ხელისუფლება უარზეა. (2018). <https://jam-news.net/ge>);
6. Long arm of Turkey's anti-Gülenist purge. (2017). <http://www.politico.eu/article/long-arm-of-turkeys-anti-gulenist-purge/ap/>.

Issues of political persecution in modern Turkey

Abstract

President of the Turkish Republic Recep Tayyip Erdogan accuses the renowned Turkish theologian Fethullah Gulen and his supporters of organizing the failed coup in Turkey on July 15, 2016. This has become one of the main reasons for massive human rights violations and political persecution of certain segments of the population in modern Turkey.

In August 2016, one month after the attempted coup d'état, the number of asylum applications from Turkey to the EU increased by 45%. Among the countries that have granted asylum to political refugees, the top three are Germany, France and Switzerland. 14,640 Turkish citizens applied for asylum in the European Union in 2017.

The target of political persecution in Turkey was certain sections of society that tried to leave their homeland legally or illegally, in order to take refuge in neighboring countries and get to Europe and the rest of the world by the shortest route.

It seems that “doors” to the EU are closing for a long time to Turkey, and the part of society that has become the target of political persecution, will be a serious loss for Turkey, This factor destroys the foundation on which Turkey's European perspective stands. I believe that the time will come when Turkey will take its rightful place in the civilized world along with European states.